

รายงานการเข้าร่วมโครงการเอพีโอ

รหัสโครงการ 24-CL-21-GE-WSP-A ชื่อโครงการ : Workshop on Social Resilience for Sustainable Societies

ระหว่างวันที่ 31 มีนาคม – 2 เมษายน 2568 ณ ประเทศญี่ปุ่น

จัดทำโดย นางสาวอภิรดี อภิชัย นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ส่วนที่ 1 เนื้อหา/องค์ความรู้จากการเข้าร่วมโครงการ

1.1 ที่มาหรือวัตถุประสงค์ของโครงการโดยย่อ (สรุปจากเอกสาร Project Notification)

ชุมชนต่างๆ ทั่วโลกต้องเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้นเรื่อยๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ความไม่สงบเหล่านี้อาจก่อให้เกิดการหยุดชะงักอย่างรุนแรงต่อการดำรงชีพ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และสาธารณสุข การเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนจะช่วยให้มีความยั่งยืนและมีประสิทธิผล โครงการนี้สอดคล้องกับความพยายามของ APO ที่จะส่งเสริมความสามารถในการฟื้นตัวในหมู่เศรษฐกิจสมาชิกในยุคหลังการระบาดของ COVID-19 ความสามารถในการฟื้นตัวทางสังคมคือ ความสามารถของชุมชนมนุษย์ในการต้านทานแรงกระแทกจากภายนอก เช่น ความแปรปรวนของสิ่งแวดล้อม หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง และฟื้นตัวจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Adger, WN, 2000) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งหมด แต่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน เหตุการณ์สภาพอากาศที่รุนแรงและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระยะยาวส่งผลกระทบต่อยาได้ของคนในชนบทที่อาศัยอยู่ในความยากจน ผู้หญิง และประชากรสูงอายุอย่างไม่สมส่วน ตัวอย่างเช่น ในแต่ละวันที่มีอากาศร้อนจัด ครึ่งเรือนในชนบทที่ยากจนสูญเสียรายได้ในฟาร์ม 2.4% มูลค่าพืชผลที่ผลิตได้ 1.1% และรายได้นอกฟาร์ม 1.5% (FAO, 2024) นอกจากนี้ พื้นที่ชนบทยังต้องเผชิญกับการลดลงของจำนวนประชากร ประชากรสูงอายุ และการเข้าถึงเมืองที่ด้อยโอกาส โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อหัวลดลง 13% ผลิตภัณฑ์มวลรวมลดลง 16% และอัตราการจ้างงานลดลง 8% เมื่อเทียบกับในเมือง (OECD, 2020) ความท้าทายเหล่านี้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนเพื่อปกป้องความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนชนบท เวิร์กช็อปนี้มุ่งหวังที่จะให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้และทักษะเชิงปฏิบัติที่เพิ่มขึ้นเพื่อสร้างชุมชนชนบทที่ฟื้นตัวมากขึ้น

วัตถุประสงค์

ขยายความเข้าใจในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการฟื้นตัวทางสังคม เรียนรู้แนวทางปฏิบัติและเครื่องมือต่างๆ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชน และตรวจสอบกรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมความสามารถในการฟื้นตัวในพื้นที่ชนบท

ผลลัพธ์

การนำความคิดริเริ่มในการสร้างความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนไปใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้นผ่านการทำความเข้าใจในเรื่องความสามารถในการฟื้นตัวทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ดีขึ้น

1.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ที่ได้จากกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมแสดงความคิดเห็นหรือยกตัวอย่างประเด็นที่สามารถนำมาปรับใช้ในองค์กรหรือประเทศไทย (สามารถจำแนกตามหัวข้อและระบุชื่อวิทยากรบรรยาย) ได้แก่

กล่าวต้อนรับ แนะนำวิทยากรและผู้เข้าร่วมแนะนำวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดย:เคอิจิ สุกิตะ หัวหน้าแผนกความร่วมมือพหุภาคี 1, APO โนบุ มิยามะ เจ้าหน้าที่โครงการ, APO

หัวข้อ 1: บทนำสู่ความยืดหยุ่นทางสังคมแนวคิดโดยรวมเกี่ยวกับความยืดหยุ่นทางสังคม แนวคิดหลัก เช่น "ทุนธรรมชาติที่สำคัญ" และ "ฐานการผลิต" โดย: ดร.คาซึกิ คาโกฮาชิ, รองศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยนันชิน, ญี่ปุ่น

1.ความยืดหยุ่นคืออะไร

ความสามารถในการฟื้นตัว คือ ความสามารถของระบบในการดูดซับรบกวนและจัดระเบียบ ขณะที่กำลังเปลี่ยนแปลง เพื่อยังคงรักษาหน้าที่ โครงสร้าง เอกลักษณ์ และการตอบรับที่เหมือนเดิม (วอล์กเกอร์และคณะ 2004)

องค์ประกอบสำคัญของความยืดหยุ่น (Keck & Sakdapolrak 2013)

1. ความคงอยู่ของระบบ
2. การปรับตัว ต่อการรบกวน
3. การเปลี่ยนแปลง สู่เส้นทางใหม่

2.สิ่งสำคัญที่ต้องจดจำ

แนวคิดเรื่องความยืดหยุ่นทางนิเวศน์ได้พัฒนาขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ในสาขานิเวศวิทยา เพื่อแสดงให้เห็นพฤติกรรมของระบบที่ซับซ้อนขึ้นอยู่กับการพึ่งพาซึ่งกันของสิ่งมีชีวิตหลายสายพันธุ์ ความยืดหยุ่นทางนิเวศน์ มีสมมติฐานเกี่ยวกับสมดุลหลายประการและพลวัตที่ไม่เป็นเชิงเส้นของระบบนิเวศน์

แนวคิดเรื่องความยืดหยุ่นยังถูกนำมาประยุกต์ใช้กับระบบสังคมที่มีความพิเศษ เน้นการฟื้นฟูจากภัยพิบัติ เช่น แผ่นดินไหว สึนามิ เป็นต้น ความยืดหยุ่นทางสังคมประกอบด้วยศักยภาพ 3 ประการได้แก่

- 1.ความสามารถในการรับมือ
2. ความสามารถในการปรับตัว
3. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลง

ศักยภาพสามประการของความสามารถในการฟื้นตัวทางสังคมสามารถรวมเข้าไว้ในกรอบสินทรัพย์ ทุน ได้ศักยภาพในการรับมือ คือ การใช้การวางแผนและแรงงานสินทรัพย์ทุนที่มีอยู่ (ทุนธรรมชาติ ทุนที่ผลิตขึ้นและทุนมนุษย์) ศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงสามารถเพิ่มขึ้นได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงสถาบัน

- 1.การสร้างทุนทางสังคม
- 2.การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น
3. การแก้ไขนโยบายของรัฐบาลกลาง

หัวข้อ 2: เสริมสร้างความยืดหยุ่นของชุมชน – กรณีศึกษาไทย การพัฒนาชนบทเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร รายได้ การจัดการน้ำ อุทกาสหกรรมท้องถิ่น และการศึกษาโดย: มิซึชิ วีระไวทยะ, ผู้ก่อตั้งและประธาน PDA, ประเทศไทย
กรณีศึกษาการเสริมสร้างความยืดหยุ่นของชุมชนโดย PDA

1. การพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ

PDA ได้ดำเนินโครงการพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ผ่านการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

2. การพัฒนาหลักสูตรการเกษตรและอาหารปลอดภัย

PDA ได้พัฒนาหลักสูตรการเกษตรและอาหารปลอดภัย เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้แก่ชุมชน โดยมีการฝึกอบรมเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดอาหารปลอดภัย

3. การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

PDA ได้ส่งเสริมการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในชุมชน โดยการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงน้ำสะอาดและใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การส่งเสริมอุตสาหกรรมท้องถิ่น

PDA ได้ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่น เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยการสนับสนุนการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคในท้องถิ่น

5. การพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ในชุมชน

PDA ได้ส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาในชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน

การดำเนินงานของ PDA ภายใต้การนำของคุณมิซึย วิระไวทยะ ได้เสริมสร้างความยืดหยุ่นของชุมชนในประเทศไทย โดยการพัฒนาชนบทอย่างบูรณาการ มุ่งเน้นการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหาร รายได้ การจัดการน้ำ อุตสาหกรรมท้องถิ่น และการศึกษา/วัฒนธรรม ด้านสุขภาพและอนามัย ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนและประเทศชาติ

หัวข้อ 3: วิฤตน้ำและดิน (1): กรณีศึกษาภาคใต้ของอินเดียการอนุรักษ์น้ำและดินเพื่อความยั่งยืนของชุมชน
ชนบทโดย: โนบุอากิ วาตะ, ผู้ก่อตั้งและที่ปรึกษา Mura no Mirai, ญี่ปุ่น

การเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กำลังเกิดขึ้นในสถานที่ผู้คนไม่สนใจมุ่งไปที่เป้าหมาย โดยมีกรณีศึกษา จำนวน 3 ตัวอย่าง

1) อินเดีย (เอเชียใต้) Podu คือ การเพาะปลูกแบบผลัดเปลี่ยนหมุนเวียน ซึ่งจำเป็นต้องมีพื้นที่บางส่วนที่เพียงพอให้พื้นที่ที่เคยเพาะปลูกได้ฟื้นตัวเต็มที่ในขณะที่ย้ายวัฒนธรรมไปยังที่อื่น หมายความว่าห้ามวิธีการผลิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น พื้นที่ของพวกเขาถูกผนวกเข้ากับป่าสงวนแห่งชาติ ดังนั้นพวกเขาก็สูญเสียที่ดินบรรพบุรุษ และถูกบังคับให้ขุดค้นพื้นที่ภูเขาเล็กๆแห่งหนึ่ง แต่แนวทางการปลูกของพวกเขาไม่ได้ปรับให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ได้อย่างเหมาะสม การเกิดภัยพิบัติน้ำขึ้นลง ครั้งที่ 2 ในช่วงกลางทศวรรษ 1990 สังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน 2 ประการ

1. การนำผลิตภัณฑ์พลาสติกมาใช้อย่างแพร่หลาย เช่น เขื่อนกั้นน้ำ ถังน้ำ และแก้วน้ำ ถูกแทนที่ด้วยพลาสติก

2. การนำข้าวพันธุ์ HYV (พันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง) มาใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ผลกระทบต่อพันธุ์ข้าวพื้นเมืองก็ค่อยๆ หายไป ไม่มีเงินทุน ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศ การใช้ปุ๋ยเคมีในตรัสออกไซด์มีผลเรือนกระจกที่มากกว่าคาร์บอนไดออกไซด์

วิธีแก้ไข Micro Watershed เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เรากำหนดพื้นที่ที่เป็นไปได้สำหรับการจัดการทรัพยากรโดยชาวบ้านที่ดีเป็นหนทางเดียวที่จะรับมือกับวิกฤตการณ์ด้านดินและน้ำ

2) เซเนกัล (แอฟริกาตะวันตก) เป็นประเทศที่ตะวันตกสุดในทวีปแอฟริกา และเป็นหนึ่งในประเทศที่เรียกว่าซาเฮล พื้นที่ที่ภูมิอากาศกึ่งแห้งแล้งอบอุ่น ตามการจำแนกประเภทสภาพภูมิอากาศเคิเปน พื้นที่ห่างจากเมืองหลวงดาการ์ไปทางใต้ประมาณ 150 กิโลเมตร และห่างจากแนวชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกประมาณ 20 กิโลเมตร วัฒนธรรมหลักของพวกเขา คือ ข้าว ข้าวฟ่าง ถั่วลิสง ผัก เช่น หัวหอม พริกเขียว กอมโบ มะเขือยาวแอฟริกัน ผักเหล่านี้เป็นผักที่เพิ่งนำเข้าเมื่อ 20 – 30 ปี ยกเว้นถั่วลิสง ซึ่งมีการนำเข้าในช่วงที่เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และยังคงเป็นพืชผลทางการเกษตรหลักแล้ว ธัญพืชอื่นๆ มากกว่าครึ่งหนึ่งถูกบริโภคโดยครัวเรือน

ปัญหาขาดแคลนน้ำไปจนถึงภาวะเกลือสะสม ที่เกิดจากการจัดการทรัพยากร ที่ผ่านมามีไม่ค่อยพบปัญหา แต่การขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกทำให้ภูมิประเทศและสวนเปลี่ยนไป ป่าไม้ค่อยๆ หายไป ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงวัว และคนเลี้ยงแกะจำนวนมากที่กำลังหาแหล่งน้ำและที่พัก บางส่วนมีการขุดบ่อน้ำและสูบน้ำโดยใช้มอเตอร์ แต่ยังขาดความรู้การจัดการน้ำ

3) การแนะนำที่เกี่ยวกับระเบียบวิธีที่ใช้ในสาขาต่างๆ เพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริง การจัดการน้ำโดยใช้เครื่องมือเทคโนโลยีเพื่อปรับปรุงการกักเก็บความชื้นในดิน โดยการอนุรักษ์ดินและน้ำมาใช้ การจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็กโดยชุมชนท้องถิ่น

หัวข้อ 4: กรณีศึกษา – โครงการ Landcare ประเทศออสเตรเลียการจัดการทรัพยากรดินและน้ำโดยชุมชน โดย: ดร.คาซูกิ คาโกฮาชิ

การพัฒนาดูแลที่ดินในออสเตรเลีย ประสิทธิภาพของชุมชน แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรแบบมีฐาน การสนับสนุนจากรัฐบาลกลาง เช่น คำประกาศ ทศวรรษแห่งการดูแลที่ดินในปี 2532 การสร้างแบรนด์ Landcare ออสเตรเลีย ได้มีการจัดตั้งเครือข่ายดูแลที่ดินในระดับภูมิภาค และ National Landcare Network ก่อตั้งขึ้นในปี 2009

ผลกระทบจากนโยบาย

1. กลุ่มดูแลที่ดินขนาดเล็กในท้องถิ่นกำลังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนเงินทุนที่เพียงพอ จำเป็นต้องมีกระแสนับสนุนทางการเงิน
2. การสืบทอดความรู้ในท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญ เราอาจสูญเสียความรู้ในท้องถิ่นไปหลังจากที่รุ่นที่ 1 หรือ 2 (เกษตรกรผู้เป็นตำนาน ผู้ทำเกษตรกรรมระดับตำนาน)
3. การแก่ชราและการลดจำนวนประชากรส่งผลกระทบเชิงลบต่อความสามารถในการทำงานของตนเอง
4. ปัญหาหากกลุ่มดูแลที่ดินท้องถิ่นต้องการเพิ่ม ความเป็นอิสระของตนเอง ความเข้มข้นในการทำกิจกรรมต่างๆ ของพวกเขาจะลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
5. ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ หากทุนทางการเงินมีจำกัด จำเป็นต้องเพิ่มการเข้าถึงความรู้ (รวมถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และในท้องถิ่น) เพื่อแปลงทุนทางการเงินให้เป็นสินทรัพย์ทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
6. ความเป็นอิสระในการทำงาน หากแรงงานมีจำกัด วิธีการรวมสินทรัพย์ทุนจะต้องมีความยืดหยุ่นและสร้างสรรค์มากขึ้น อาจจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีที่แตกต่างกัน เช่น การตรวจจับวัชพืชด้วย AI โดรน การสำรวจระยะทางไกล การควบคุมรถแทรกเตอร์ด้วย GPS เป็นต้น
7. ความรู้และแนวคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อรักษาความเป็นอิสระของกลุ่มดูแลที่ดินในท้องถิ่น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนเครือข่ายดูแลที่ดินภูมิภาคมากขึ้น การกระจายแหล่งที่มาของรายได้ เช่น ค่าบริการความร่วมมือยังมีความสำคัญในการรักษาเสถียรภาพของเงินทุนทางการเงินสำหรับเครือข่ายดูแลที่ดินอีกด้วย
8. ผ่านการเพิ่มอำนาจปกครองตนเอง สังคมของกลุ่มดูแลที่ดินในท้องถิ่นความยืดหยุ่นจะได้รับการเสริมสร้าง

หัวข้อ 5: การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติกลยุทธ์การจัดการภัยพิบัติระดับชุมชนโดย: ทิโมธี วิลคอกซ์, ที่ปรึกษา DRR, ออสเตรเลีย

ความสำคัญของกลยุทธ์การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน แนวทางการปฏิบัติ และบทบาทของทุกภาคส่วนของชุมชน

1. ภัยพิบัติและเหตุใดเราจึงต้องมีความยืดหยุ่นเพื่อรับมือกับภัยพิบัติ

- อันตราย หายนะ

- DRR คืออะไร และเหตุใดเราจึงต้องมี / ความถี่ของภัยพิบัติที่เพิ่มมากขึ้นและผลกระทบที่เกิดขึ้น / ตัวอย่างของอันตรายที่เกิดขึ้นใหม่และผลกระทบรอง อะไรที่เราไม่ได้คาดหวัง

2. ความจำเป็นในการฟื้นตัวของชุมชน การฟื้นตัวของชุมชนอาจใช้เวลานานหลายปี / ตัวอย่างการฟื้นตัวในระยะยาว และผลกระทบจากการฟื้นฟูนี้ / แผนการจัดการภัยพิบัติในท้องถิ่น

จากกรณีศึกษาเหล่านี้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับ

1. ประชาชน/ท้องถิ่น/เครือข่ายที่ทำงาน
2. การห้ามการทะเลาะวิวาทในชุมชน
3. การตอบสนองความต้องการของชุมชน
4. การสร้างสมดุลผลประโยชน์ระยะสั้น-ยาว
5. สร้างสมดุลระหว่างผลลัพธ์อิสระของท้องถิ่น ความอดทน ความยืดหยุ่นทางสังคม

ส่วนที่ 2 ประโยชน์ที่ได้รับและการขยายผลจากการเข้าร่วมโครงการเข้าร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ 24 CL 21 – GE-WSP-A
ชื่อโครงการ : ความยืดหยุ่นทางสังคม เพื่อสังคมที่ยั่งยืน ทำให้เรียนรู้กรอบแนวคิดความยืดหยุ่นทางสังคม

1.ประโยชน์ต่อตนเอง

การนำหลักวิชาการมาปรับประยุกต์ใช้ต่อการทำงานให้สามารถยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนที่ต้องมีการรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงโดยพัฒนาตนเองให้พร้อมรับมือ กับการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เรียนรู้วัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเชื่อของผู้อื่น สร้างความไว้วางใจ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มคนรอบตัว มีจริยธรรมและรับผิดชอบต่อสังคม ช่วยให้เราสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในสังคมที่หลากหลายและเป็นหนึ่งในรากฐานของสังคมที่ยั่งยืน

2.หน่วยงานต้นสังกัด

หน่วยงานสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) มีภารกิจหลักในการสนับสนุนและสืบสานงานของโครงการหลวง โดยการนำองค์ความรู้จากโครงการหลวงมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่สูงของประเทศไทย โดยเฉพาะในด้านการเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ซึ่งทำงานโดยตรงกับชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ความยืดหยุ่นทางสังคม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้องค์กรสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเคารพในบริบทท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความเป็นอยู่ที่ดีและยั่งยืน โดยการส่งเสริมการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน การจัดการน้ำและการอนุรักษ์ป่า ดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบกระจายน้ำขนาดเล็ก เพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งในพื้นที่สูง โดยการสร้างฝาย ต้นน้ำ ถังเก็บน้ำ และบ่อพวง รวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของป่าต้นน้ำลำธาร

การนำแนวคิดนี้ไปใช้ในองค์กร

1.ระดับภายในองค์กร: การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง เคารพความคิดเห็นที่หลากหลาย และสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การปรับแนวทางวิจัยให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงของชุมชน หรือการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันข้ามหน่วยงาน

2.ระดับการทำงานกับชุมชน: การส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มีทักษะในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Intercultural communication) รับฟังและเคารพวิถีชีวิตของชนเผ่าชาติพันธุ์และวัฒนธรรม รวมถึงสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวมีความเข้มแข็งได้ด้วยตัวของชุมชนเอง

3.ระดับนโยบาย: องค์กรสามารถประยุกต์ใช้แนวคิดความยืดหยุ่นทางสังคมในการออกแบบโครงการที่เน้นการสร้างขีดความสามารถ (capacity building) เช่น การเสริมทักษะอาชีพ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน และการสร้างผู้นำชุมชน

3.สายงานหรือวิชาชีพในหัวข้อนั้นๆ

มูลนิธิโครงการหลวงร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) และมหาวิทยาลัยมหิดล ดำเนินงานโครงการศึกษาการพัฒนาชุมชนโครงการหลวงเพื่อเป็นชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559-2568 โดยได้ร่วมกันกำหนดและทดสอบใช้เกณฑ์การประเมินกิจกรรมคาร์บอนต่ำและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามแนวทางโครงการหลวง โดยยกระดับกระบวนการปฏิบัติงานให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มุ่งพัฒนาให้ชุมชนตื่นตัวและปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศด้วยการลดกิจกรรมการดำรงชีวิต ของชุมชนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามนโยบายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้แก่ การเผาป่า การใช้สารเคมีทางการเกษตรไม่เหมาะสม การเผากองขยะ การปล่อยน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลจากการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นเครื่องมือวางแผน ทั้งนี้ศูนย์วิจัยตรวจประเมินและให้การรับรองมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ให้การรับรองชุมชนในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ซึ่งการดำเนินกิจกรรมตามโครงการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ ลำดับที่ 13 ว่าด้วย

เรื่องการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเป้าหมายประเทศไทยที่จะลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงเหลือร้อยละ 20-25 ของการปล่อยในกรณีปกติภายในปี 2573 ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อมซึ่งแต่งตั้งโดยคณะบดีคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผลผลิตสำคัญของโครงการ ได้แก่

(1) ตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงในการเป็น “ชุมชนคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน” จำนวน 28 ตัวชี้วัด ซึ่งมีความสอดคล้องกับกิจกรรมการดำรงชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่

- 1) การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
- 2) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้
- 3) การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- 4) ความเข้มแข็งของชุมชนในการรองรับการเปลี่ยนแปลง
- 5) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดคุ้มค่า

(2) เครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงาน และกระบวนการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน

4.กิจกรรมการขยายผลที่ได้ดำเนินการภายในระยะเวลา 60 วันนับจากวันสุดท้ายของโครงการ

ในปีงบประมาณ 2568 โครงการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามรูปแบบโครงการหลวงโมเดล ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง SDGs ร่วมกับงานสังคม การศึกษาและสาธารณสุข ฝ่ายงานวิจัยและพัฒนา จึงได้ปรับกลยุทธ์การพัฒนา เน้นการต่อยอดงานโดยกระบวนการปฏิบัติงานที่มุ่งเป้าการพัฒนาในระดับชุมชน การสร้างขีดความสามารถด้านบริหารจัดการชุมชน ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกมิติ การพัฒนาชุมชนเพื่อเตรียมรับการตรวจประเมินเป็นชุมชนคาร์บอนต่ำ จำนวน 4 แห่ง 5 ชุมชน เพื่อรับการตรวจประเมินตามเกณฑ์ชี้วัดมาตรฐานจากคณะกรรมการศูนย์วิจัยตรวจประเมินและให้การรับรองมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล เพื่อให้คณะกรรมการตรวจประเมินการเตรียมความพร้อมแก่ชุมชนเพื่อรับการตรวจรับรองจากภายนอกตามมาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืน

โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อเตรียมความพร้อมด้านเอกสารประกอบกิจกรรมที่สอดคล้องตามเกณฑ์ชี้วัดกิจกรรมชุมชนคาร์บอนต่ำ ให้ชุมชนที่เข้ารับการตรวจประเมินผ่านเกณฑ์ตามมาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืนทั้ง 5 ชุมชน
2. เพื่อพัฒนาและยกระดับชุมชนที่ผ่านการรับรองมาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน ให้เป็นศูนย์เรียนรู้และศึกษาดูงานด้านชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืนทุกมิติแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง และผู้สนใจ

เป้าหมาย

เพื่อให้ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการชุมชนคาร์บอนต่ำ ได้รับการรับรองตามมาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำอย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินงาน

1. ชี้แจงแผนงานกิจกรรมโครงการแก่หัวหน้าศูนย์ฯ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องรับทราบ
2. ประชุมเพื่อทบทวนความรู้ในการตรวจประเมินแก่ผู้ตรวจประเมินภายใน (ส่วนกลาง) และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
3. ติดตามรายงานความก้าวหน้าการดำเนินกิจกรรมและเตรียมความพร้อมด้านเอกสารหลักฐานให้สอดคล้องตามเกณฑ์มาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำจากนักวิชาการและคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง
4. การลงพื้นที่เพื่อตรวจประเมินจากผู้ตรวจภายในเพื่อพัฒนาชุมชนเป็นชุมชนคาร์บอนต่ำตามมาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำ
5. การแก้ไขข้อบกพร่องหลังการตรวจประเมินจากผู้ตรวจประเมินภายใน
6. การประชุมและสรุปรายงานผลการตรวจประเมินภายในให้ชุมชนเป้าหมายรับทราบ ประกอบด้วยหัวหน้าศูนย์ฯ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และผู้นำชุมชนเป้าหมายทั้ง 4 แห่ง รับทราบเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคที่พบระหว่างการดำเนินงาน ไปวางแผนงานและแก้ไขเพื่อเตรียมรับการตรวจประเมินจากคณะกรรมการภายนอกเพื่อรับรองเป็นชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืนในปีถัดไปได้
7. จัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงาน

เป้าหมาย :

จำนวนชุมชนต้นแบบที่ลดการ
ปลดปล่อยและเพิ่มการกักเก็บก๊าซ
เรือนกระจกได้น้อยกว่า 83
ชุมชน (พื้นที่ RPF 39 แห่ง และ
HRDI 44 แห่ง) ปี65-70

การพัฒนาคน
สมาชิกภายในชุมชน
ทำอย่างยั่งยืน
หน่วยงานต้นแบบ

การพัฒนางาน
แผนชุมชน
กระบวนการบริหาร

การเข้าถึงแหล่งงบประมาณ
เงินทุนภายในและภายนอกชุมชน
กระบวนการบริหาร

หลักคิดและหลักปฏิบัติ

- 1.ลดการสร้างมลพิษที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ
- 2.รักษาพื้นที่สีเขียวและใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดคุ้มค่าตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน
- 3.ขับเคลื่อนงานพัฒนาด้วยแผนชุมชนภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระบวนการเรียนรู้

มิติ 1 การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 6 ตัวชี้วัด

มิติ 2 การฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่สีเขียว 7 ตัวชี้วัด

มิติ 3 การจัดการสุขาภิบาลและอนามัยสิ่งแวดล้อม 6 ตัวชี้วัด

มิติ 4 ความเข้มแข็งชุมชนในการรองรับการเปลี่ยนแปลง 5 ตัวชี้วัด

มิติ 5 การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดคุ้มค่า 4 ตัวชี้วัด

กระบวนการดำเนินงาน

1. เป้าหมาย

คนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ
& สิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง

3. ขอบข่ายการพัฒนา

- การบริหารงานคุณภาพ PDCA
- ระบบเอกสาร

- ✓ พัฒนาคน
- ✓ พัฒนางาน
- ✓ บริหารงบประมาณ

2. กระบวนการพัฒนาชุมชน ตามแนวทางโครงการหลวง

- ประชุมความเข้าใจ
- วางแผนพัฒนางาน
- ดำเนินการ+ปรับปรุงงาน
- ประเมินผลการพัฒนา
- รักษายกระดับการพัฒนา

4. กิจกรรมพัฒนา/ผลลัพธ์

- ลดการสร้างมลพิษฝุ่น น้ำ อากาศ
- ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
- พัฒนาด้วยแผนชุมชน & SEP

ตัวชี้วัดชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืน

5.กิจกรรมการขยายผลที่จะดำเนินการภายใน 6 เดือนหลังเข้าร่วมโครงการ

ชุมชนในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน สอดคล้องกับมาตรการลดก๊าซเรือนกระจกและเป้าหมายของประเทศ

โดยกำหนดเป้าหมายให้ชุมชนเติบโตอย่างมีคุณภาพ เป็นสังคมชุมชนแห่งการเรียนรู้ สามารถพึ่งพาตนเอง ลดความเหลื่อมล้ำและอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วนจากการดำเนินงานวิจัยมาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่เริ่มต้น ได้ก่อให้เกิดเทคโนโลยี และนวัตกรรมจำนวนมากที่ได้ถ่ายทอดไปสู่การใช้ประโยชน์และเผยแพร่ให้เกิดรูปธรรมแก่เกษตรกรบนพื้นที่สูง เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาและยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ของโครงการหลวง สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและงานกิจกรรมสุขภาพและของดีตำบลแม่เงา (โฮมเมสแซนด์) เผยแพร่การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวงในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม ชุมชน นอญมูมิ

1 พัฒนามาตรฐานชุมชน

- มิติที่ 1** ชุมชนมีอาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถพึ่งพาตนเอง และสร้างรายได้ที่เพียงพอ
- มิติที่ 2** ชุมชนมีการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ใช้กฎหมายควบคุม แบ่งแยกพื้นที่ป่า และกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินอย่างชัดเจน
- มิติที่ 3** ชุมชนมีการจัดการของเสียที่เกิดขึ้นในชุมชน/มีการคัดแยกขยะ/การทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์
- มิติที่ 4** ชุมชนมีการการรวมกลุ่มในรูปแบบแปลง เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ หลุดพ้นจากปัญหาความยากจน โดยสามารถเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้
- มิติที่ 5** ชุมชนลดใช้ทรัพยากรสิ้นเปลือง รวมถึงการเพิ่มพื้นที่ป่าและไม้ยืนต้นเพื่อดูดซับก๊าซเรือนกระจก

2 การพัฒนาและยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนคาร์บอนต่ำ

- 1.การพัฒนาผู้นำถ่ายทอดองค์ความรู้
- 2.การพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน
- 3.การพัฒนาแปลงเรียนรู้

การพัฒนาชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาชุมชนคาร์บอนต่ำและยั่งยืนระยะต่อไป

❖ พื้นที่โครงการหลวง 39 ศูนย์/สถานี 44 ชุมชน (เสร็จสิ้น ปี 70)

งานวิจัย ระยะที่ 1 (ปีงบ 59-61)
❖ พื้นที่โครงการหลวง 11 แห่ง 12 ชุมชน

งานวิจัย ระยะที่ 2 (ปีงบ 62-64)
พื้นที่โครงการหลวง 9 แห่ง 9 ชุมชน

การพัฒนามาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำ 62-68
(ผลการดำเนินงานสะสม 31 ศูนย์/36 ชุมชน)

กำลังดำเนินการ ปี 66-67 (เตรียมประเมิน)
พื้นที่โครงการหลวง 5 ศูนย์ 5 ชุมชน

งานพัฒนา ปี 65-66
พื้นที่โครงการหลวง 5 ศูนย์ 5 ชุมชน

งานวิจัย ระยะที่ 2 ปี 62-64
พื้นที่โครงการหลวง 9 ศูนย์ 9 ชุมชน

งานวิจัย ระยะที่ 1 ปี 59-61
พื้นที่โครงการหลวง 11 ศูนย์ 12 ชุมชน

กำลังดำเนินการ ปี 67-68 (เตรียมพื้นที่)
พื้นที่โครงการหลวง 4 ศูนย์ 4 ชุมชน

แผนพัฒนา ปี 68-69
พื้นที่โครงการหลวง 4 ศูนย์ 4 ชุมชน

แผนพัฒนา ปี 69-70
พื้นที่โครงการหลวง 4 ศูนย์ 4 ชุมชน

จากงานวิจัย งานพัฒนา ในพื้นที่โครงการหลวง และ พื้นที่ สวทส. ปี 65-66

ภารกิจงานพัฒนา

- ❑ เตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อเข้าสู่มาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำ (ตามเกณฑ์ชีวิต)
- ❑ ตรวจประเมินชุมชน Pre-audit และ Main-audit เพื่อขอรับการรับรองจากคณะกรรมการตรวจประเมิน (Certification Body: CB) ของหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในประเทศไทย (ศูนย์วิจัยตรวจประเมินและให้การรับรองมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล)
- ❑ รักษามาตรฐานและขยายผล สู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนคาร์บอนต่ำ